

Κυκλαδική μαρμάρινη παλέτα που χρησίμευε για να τρίβουν τα χρώματα.

Μινωικές και μυκηναϊκές μαρτυρίες για τον καλλωπισμό

Οι αρχαιολογικές έρευνες στα μινωικά και μυκηναϊκά ανάκτορα, στα νεκροταφεία και στους οικισμούς, έφεραν στο φως πλήθος από αντικείμενα που σχετίζονται με τον καλλωπισμό. Η παρούσια τους διαπιστώνεται ο' όλες τις φάσεις της εποχής του χαλκού, αλλά γίνεται ιδιαίτερα έντονη στην ύστερη.

Τα περισσότερα βρίσκονται στα προϊστορικά νεκροταφεία, όχι γιατί είναι αποκλειστικά αντικείμενα νεκρικής χρήσης, αλλά γιατί μέσα στη γη φυλάχτηκαν στοργικά, ενώ δε συνέβη το ίδιο στα ανάκτορα ή στα σπίτια που καταστράφηκαν από φυσικά αίτια, αλλά και που ήταν ευκολότερο να συληθούν από τους ανθρώπους. Αντικείμενα χρήσιμα στην καθημερινή ζωή, ήταν το ίδιο χρήσιμα και στον τάφο για τη «ζωή» των κατόχων τους μετά το θάνατο.

Στην πλούσια σειρά των σκευών και συνέργων του καλλωπισμού από τον κρητομυκηναϊκό χώρο συγκαταλέγονται καθρέφτες, χτένια, αγκιστροειδείς περόνες, σφηκωτήρες, ωτογλυφίδες, μικρά κομψά μαχαιρίδια, πυξίδες, τριχολαβίδες, ξυράφια και σκεύη που σχετίζονται με αρώματα, αλοιφές και ψιμύθια.

A. Παπαευθυμίου-Παπανθίμου

Επίκουρος Καθηγήτρια ΑΠΘ

Η Αιγαίπτος, στην οποία έχει βρεθεί σημαντική ποικιλία από ανάλογα είδη, δεν επέρρεσε σε μεγάλο βαθμό τα αντίστοιχα μινωικά και μυκηναϊκά. Μπορεί τα ξυράφια π.χ. και οι καθρέφτες να ξεκίνησαν από κει, ωστόσο, οι Μινωίτες ιδιαίτερα, θα δώσουν τη δική τους σφραγίδα σ' αυτά και θα δημιουργήσουν δικούς τους τύπους, που στη συνέχεια θα περάσουν και στον ευρύτερο μυκηναϊκό χώρο.

Χάλκινα ξυράφια, γλωσσοειδή ή μονόστομα, χρησιμοποιήθηκαν σ' όλη τη διάρκεια της εποχής του χαλκού. Οι τριχολαβίδες εμφανίστηκαν και αυτές πρώιμα και έφθασαν με το ίδιο σχεδιό σχήμα ως τις μέρες μας. Χάλκινες κατά κανόνα, μπορούσαν ωστόσο ν' αποτελούν καμιά φορά πολυτελή είδη καλλωπισμού, αφού διαπιστώθηκε η κατασκευή τους και από πολύτιμα υλικά, όπως π.χ. από αστυν., καθώς και η ύπαρξη διακόσμησης.

Οι καθρέφτες, χάλκινοι δίσκοι αδιακόπιμοι, είχαν για στολιδί τους τη λαβή που συγκρατούσε το δίσκο και ήταν κατασκευασμένη από διάφορα υλικά (έζυλο, κόκαλο, ελεφαντόκακαλο). Λίγα σχετικά δείγματα λαβών από καθρέφτες διαπιστήθηκαν, μάρτυρες ωστόσο της πολυτέλειας και της ομορφιάς των αντικειμένων αυτών. Μαζί με τα ελεφάντινα χτένια, και τις πυξίδες αποτελούν έξοχα δείγματα μικρογλυπτικής τέχνης. Θέματα αγαπητά στον κρητομυκηναϊκό χώρο, όπως οι αγελάδες που θηλάζει το μοσχαράκι της ή ράδοκες, καθώς και γυναικείες μορφές που κρατούν κλαδιά ή πουλιά στα χέρια ή γέρνουν απαλά τα κεφάλια τους σαν να κινούνται, αποτελούν την ανάγλυφη διακόσμηση στα πλακίδια των λαβών, μέσα στα οποία στερεωνόταν ο χάλκινος δίσκος. Και είναι βέβαιο ότι οι πολυτελέστεροι από τους καθρέφτες ανήκαν σε γυναικείς, και μάλιστα της αριστοκρατίας, αφού βρίσκονταν σε ταφές ευγενών, βασιλικές ή πριγκιπικές. Για την περιποίησή των μαλλιών χρησιμοποιήθηκε ολόληρη σειρά αντικειμένων. Τα χτένια είναι βέβαια τα πουδαριότερα και συναντιούνται συχνά στους τάφους. 'Ήταν κατασκευασμένα από έζυλο, κόκαλο ή ελεφαντόκακαλο' τα περισσότερα ωστόσο από αυτά που

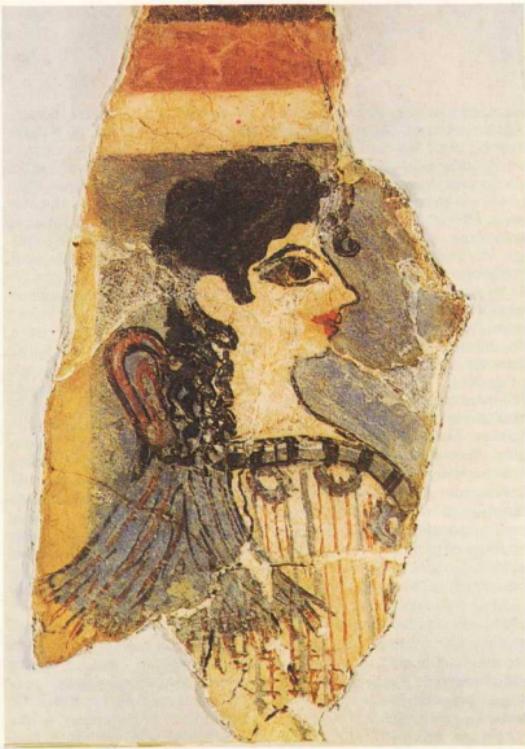
διατηρήθηκαν είναι τα ελεφάντινα. 'Άλλοτε απλά και άλλοτε με παραπάτσιες στη ράχη τους ή με κάλυψη χρυσών φύλλων, χρησίμευαν για τα χτένισμα των μαλλιών, αλλά και για το στόλισμα τους. Κι είναι κι εδώ σίγουρο πως τα πολυτελέστερα ανήκαν σε γυναικείς, για να στολίσουν τα περίτεχνα χτένισμά τους, ενώ τα πιο απλά θα τα χρησιμοποιούσαν και οι μαρκυριαλήδες Μινωίτες και Μυκηναίοι. Πολύ μικρά χτένια εξάλλου θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τα μουστάκια, τα γένια ή τα φύρδια.

Τα γυναικεία χτένισματα, όπως εμφανίζονται σε σειρές μινωικών ειδώλων, αλλά και στις τοιχογραφίες, ιδιαίτερα της Σαντορίνης, ήταν ποικιλά και περιτεχνά χρειαζόντουσαν λοιπούς κατάλληλα εξαρτήματα που θα βοηθούσαν στην τακτοποίησή των μαλλιών και στη συγκράτησή τους. Ανάμεσα σ' αυτά συγκαταλέγονται και οι αγκυροειδείς περόνες, ραβδάκια δηλαδή με αγκυροδρόμιφο άκρο και μήκος που κυμαίνεται από 8-10 εκ. περίπου. Οι περισσότερες από αυτές που βρέθηκαν ήταν χάλκινες, αλλά υπάρχουν και δείγματα από ασήμι και χρυσό. Η αγκυροειδής παρόληγης των περονών, στα πολυτελέστερα δείγματα του ειδους αυτού, θα μπορούσε ν' αποτελεί στολιδί της κόμμωσης, ενώ το υπόλοιπο τιμήμα, σφραγισμένο μέσα στα μαλλιά, συγκρατούσε το χτένισμα, μαζί βέβαια και με άλλα απαραίτητα εξαρτήματα. Για να συγκρατούνται οι μποτικίτες των μαλλιών χρησιμοποιήθηκαν οι σφηκωτρες, σπειροειδείς ραβδάκια έλικες από λεπτό σύμρα της ή έλασμα. Με τα ειδή του καλλωπισμού φαίνεται πως συνδέονται λεπτά, μαρκόστρενα ραβδάκια, κατασκευασμένα τις περισσότερες φορές από πολύτιμο μέταλλο, που στο ένα άκρο τους καταλήγουν σε μικροσκοπικό κουταλάκι. Ο Χρ. Τσούντας τα χαρακτηρίσεις ωτογλυφίδες, και μάλιστα όμοιες ακριβώς μ' εκείνες της δίκης του εποχής. Μερικές είναι πραγματικά κομψοτεχνήματα, όπως π.χ. μια ασπριένια από το θολωτό τάφο του Βαφειού και μια χρυσή από το θαλαμοειδή τάφο 55 των Μυκηνών.

Οι πυξίδες, σκεύη κατάλληλα για

τη φύλαξη προσωπικών αντικειμένων του καλλωπισμού, εμφανίστηκαν πρώιμα στον αιγαιακό χώρο. Με καθιερωμένο ως κύριο σχήμα τους το κυλινδρικό, πήλινες και λίθινες πυξίδες συνέδεψαν τις ταφές στους κρητικούς και κυκλαδικούς τάφους της πρώιμης εποχής του χαλκού. Εξεχωριστή θέση όμως και σ' αυτές κρατούν οι πυξίδες από ελεφαντοκάκαλα στην ύπτερη κυρίως περοχή του χαλκού. Είναι σημαντικές, όπως και οι ελεφάντινες λαβές των καθρέφτων και τα χτένια, για τη μελέτη της ελεφαντουργίας και ιδιαίτερα της μικρογλυπτικής στον αιγαιακό χώρο, μια που οι περισσότερες από αυτές έχουν πολύ ενδιαφέρουσες ανάγλυφες παραστάσεις. Η παρούσα πυξίδων στα χέρια των γυναικών σε τοιχογραφίες πομπών, όπως στην Τίρυνθα και στην Πύλο, φανερώνει την αξέια αυτών των αντικειμένων, αφού φαίνεται ότι αποτελούσαν προσφορές σε πρόσωπα βασιλικά ή θεϊκά.

Εκτός όμως από τα σύνεργα του καλλωπισμού, διαπιστώνεται στην κρητομυκηναϊκή περιοχή και η χρήση καλλυντικών, όπως αρωμάτων, αλοιφών και ψιφιώνων. Τις παλαιότερες πληροφορίες γι' αυτά αντλούμε από την Αίγυπτο Ανατολή και ιδιαίτερα από την Αίγυπτο, όπου πολύ πρώιμα χρησιμοποιήθηκαν διάφορες αλοιφές, αρωματικά λάδια, κρέμες, χρώματα για τα μάτια και τα νύχια. Ενώ εμείς σήμερα χρησιμοποιούμε τα καλλυντικά για να προστατέψουμε το σώμα και να ομορφύνουμε το σώμα και το πρόσωπο, στην αρχαία Αίγυπτο η χρησιμοποίησή τους γινόταν για λόγους υγείας ή επιβαλλόταν από μαγικούς ή θρησκευτικούς λόγους. Οι αλοιφές και τα λάδια αποτελούσαν σουσατική προστασία του δέρματος από τη ζέστη του ήλιου και γενικότερα από το σκληρό κλίμα της χώρας και έδιναν στο δέρμα φρεσκάδα και ελαστικότητα. Αποτελούνταν και μέρος της γενικής υγείες των αρχαίων Αιγυπτίων, που έκαναν συχνά λουτρό, έτριψαν μετά το σώμα τους με λάδια και κρέμες και αρωματίζονταν με μεθυστικές ευωδίες που τις αγαπούσαν πολύ. 'Ήταν ανάγκη ζωής οι αλοιφές και τα λάδια για δλές τις τάξεις της αιγυπτιακής κοινωνίας.

Η «Παριζάνα», τοιχογραφία της Κνωσού, όπου φαίνεται καθαρά η χρήση του μαύρου ψιθύρατος, για τον τονισμό των ματιών, και του κόκκινου για τα χείλη.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει όμως και η χρησιμοποίησή τους για καθαρά λατρευτικούς λόγους. Φιλολογικές μαρτυρίες αποκαλύπτουν ότι αυτή η θρησκευτική χρήση ήταν πολύ παλιά και έτσι εξηγείται η μεγάλη ποικιλία των ακριβών συστατικών που απαιτούνταν από την αρχαία λατρεία για τους θεούς. Το ίδιο σημαντική με τα αρώματα και τις αλοιφές είναι και η χρήση διαφόρων ειδών ψιθύρισμάτων που συναντούμε στην Αίγυπτο από την εποχή των πρωμότερων προϊστορικών ταφών. Χρησιμοποιήθηκαν κυρίως δύο ψιθύρισμα, ο πράτινος μαλαχίτης, με τον οποίο χρωμάτιζαν τα βλέφαρα, και ο μαύρος γαληνίτης, με τον οποίο άλειφαν τα φρύδια και τις βλεφαρίδες, μακράνοντάς τες προς τα έξω, έτσι ώστε να φαίνονται τα μάτια πιο μεγάλα και πιο λαμπερά. Δείγματα

ψιθύρισμάτων διατηρήθηκαν σε πολύ πολιούς αιγυπτιακούς τάφους. Τα ψιθύρισμα αυτά ωστόσο ξεκίνησαν σαν φάρμακα για τις αρρώστιες των ματιών και οι ενδείξεις που βρέθηκαν, στα ειδικά δοχεία όπου φυλαγόνταν, επιτρέπουν να παρακολουθήσουμε τη βαθμαία μεταβολή τους, ώστου να φάσουν να αποβλέπουν στην ομορφιά μόνο των ματιών. Έτσι, ενώ πρώτα υπήρχαν συχνές ενδείξεις, όπως «καλό για την άραση» ή «για να σταματήσει το αιμάτωμα», αργότερα παρουσιάζονταν εκφράσεις όπως «μπαίνει στα βλέφαρα και στις βλεφαρίδες». Δεν ενδέχεφαν πια τώρα τόσο οι τοξικές ιδιότητες των διαφόρων συστατικών, όσο τα χρωματικά τους αποτελέσματα. Γι' αυτό, σιγά σιγά, η αιθάλη, καμένα φλούδια αμύγδαλου ή διοξειδιού του μαγγανίου άρχισαν να

εκτοπίζουν το γαληνίτη και το μαλαχίτη.

Για τη διερεύνηση της χρήσης των διαφόρων αρωμάτων, αλοιφών και ψιθύρισμάν στο μινωικό και μυκηναϊκό χώρο υπάρχει μια βασική δυσκολία: η έλλειψη γραπτών κειμένων, ανάλογων μ' εκείνα που δίνουν τόσες χρησιμες πληροφορίες για την Ανατολή και την Αίγυπτο. Μας παρέχουν βέβαια αρκετές πληροφορίες οι πινακίδες της γραμμικής. Βραφής, ο λογιστικός όμως χαρακτήρας τους δεν επιτρέπει να έχουμε τον πλούτο εκείνων που μας έδωσαν οι αιγυπτιακές και ανατολικές γραπτές πηγές. Εξάλου, τα κείμενα αυτά μας παρέχουν πληροφορίες μόνο για την ύστερη περίοδο της εποχής του χαλκού. Όμως η μακροχρόνια χρησιμοποίηση αρωμάτων και ψιθύρισμάν στην Ανατολή, και ιδιαίτερα στην Αίγυπτο, με την οποία η ΠΜ ήδη Κρήτη είχε αποκτήσει σχέσεις, κάνει πολύ πιθανή, όπως φαίνεται και από μερικές άλλες ενδείξεις, παρόμοια φροντίδα για τον καλλωπισμό και από τους κατοίκους του αιγαιακού χώρου από την πρώιμη περίοδο της εποχής του χαλκού. Σε πολλούς πρώμους κυκλαδικούς τάφους βρέθηκαν λίθινες παλέτες, στις οποίες έτριβαν ψιθύρισμα, όπως επίσης και μικροσκοπικά αγγεία, όπου τα φύλαγαν. Για το μινωικό και μυκηναϊκό χώρο τις ενδείξεις για τη χρησιμοποίηση καλυντικών μας δίνουν αγγεία χρήσιμα για την αποθήκευση και τη μεταφορά τους, όπως επίσης και η ύπαρξη εργαστηρίων αρωματοποιίας στο ανάκτορο της Ζάκρου, στην Πύλο και στις Μυκήνες.

Τα κείμενα της γραμμικής Β δίνουν πολλές πληροφορίες για τη χρήση και διανομή του λαδιού της ελίας στην τελευταία φάση της εποχής του χαλκού. Φαίνεται πως παρακλαδι αυτής της βιοτεχνίας λαδιού ήταν η παραγωγή αρωματικών λαδιών. Πινακίδες με πληροφορίες για αρωματικά λαδιά έχουμε από την Κνωσό και από την Πύλο. Σ' αυτές το ιδεόγραμμα για το λάδι της ελίας συνδέεται με άλλα σημεία που το εξειδικεύουν. Μερικά από αυτά διαβάστηκαν σαν αρώματα λουλουδιών. Έτσι διαπιστώθηκε πως γίνονταν καταγραφές από προμήθειες λαδιού διαφόρων ειδών, που παρασκευαζό-

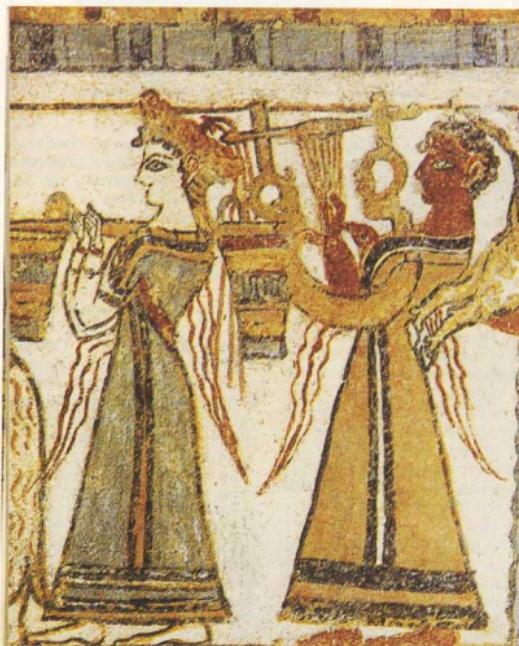

Άλλη μια Μινωίτισσα με τονισμένα μάτια και λεπτά φρύδια.

ταν από πολλά φυτά, όπως δείχνουν τα επίθετα που το χαρακτηρίζουν· έτσι, σχεδόν ομόφωνα μεταφράζονται το «rakowet» σφακόεν (από ελελίφασκο, φασκομηλιά), το «wodowe» ροδόνεν (ροδέλαιο) και το «kuparowew» κυπαρόνεν (από κύτειρο).

Από τα λογιστικά αυτά κείμενα κερδίζουμε ακόμα μερικές, έστω και πολύ λειψές, πληροφορίες για πρόσωπα που είχαν ίσως αναλάβει μέσα στα ανάκτορα τη σχετική επεξεργασία, λ.χ. a-re-ra-jo-o, αυτός ο δημόλας που κατασκεύαζε τα αλοιφές και τα αρώματα. Πληροφορίες για τέτοιους επαγγελματίες δίνουν πινακίδες της Πύλου, που διασώζουν τα ονόματα δύο αρωματοποιών, του Θυέστη και του Ευμήδη. Από πινακίδες της Κνωσού, των Μυκηνών και της Πύλου έχουμε καταλόγους αρωματικών συστατικών, που χωρίς άλλο χρησιμοποιούσαν μαζί με το λάδι για να κατασκεύασουν τα αρώματα και τις αλοιφές. Ανάμεσά τους αναφέρονται ο κοριάνδρος, το κύμινο, η μίνθη, ο ελελίφασκος, το κρασί και το μέλι. Τα δύο τελεταία, όσο και αν μας παραξενεύει ίσως η χρησιμοποίηση τους στην κατασκευή αλοιφών και αρώματων, αναφέρονται σε τέτοια ακριβώς χρήση στο έργο του Θεόφραστου «Περὶ οὐρανῷ», όπου επίσης περιγράφονται τα υλικά που χρησιμοποιούνταν κατά τους ιστορικούς χρόνους για αλοιφές και αρώματα, όπως και οι μεθόδοι της παρασκευής τους. Ενδιαφέρουσα είναι ακόμα η μαρτυρία του ίδιου συγγραφέα, ότι μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν διάφορα μέρη των φυτών (λουλούδια, καρποί, φύλλα, βλαστοί, φλούδια) και ότι τα ζεσταματού λαδιού και των διαφόρων συστατικών του γινόταν σ' ένα είδος «baile marie», για ν' αποφεύγεται το κάψιμο του λαδιού στην άμεση επαφή του με τη φωτιά. Από ορισμένες πινακίδες φαίνεται ακόμα πώς αρωματισμένα λάδια και αλοιφές προσφέρονταν σε θεότητες ή ιερά.

Πληροφορίες σχετικές με τις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν για την έξαγωγή των αρωμάτων από τα φυτά δεν έχουμε ίδιως είναι πολύ πιθανό ότι οι πιο απλές από τις αρχαίες μεθόδους χρησιμοποιήθηκαν και στην ύστερη εποχή του χαλκού. Ενιαία μέθοδος για

Λεπτομέρεια από την πετρινή σαρκοφάγο της Αγ. Τριάδος (Κρήτη), όπου βλέπουμε μια γυναικεία μορφή με τονισμένα μάτια και περιτεχνή κόρμωση.

Τρεις γυναικείες μορφές από θηραϊκές τοιχογραφίες. Παρατηρούμε τα τονισμένα μάτια, τα χειλή και την κόμμωση.

την εξαγωγή των αιθερίων ελαίων δε θα μπορούσε να υπάρχει, αφού τα φυσικά αρώματα συναντιούνται είτε σ' ένα μόνο μέρος των φυτών είτε σε πολλά. Κυρίως βγαίνουν από τα λουλούδια (τριαντάφυλλο, γιασεμι) αλλά και από τα βλαστάρια (μωσχοκάρφια), από λουλούδια και φύλλα (λεβάντα, μέντα), από ρίζες (ιρις, κύπειρο), από σπόρους (μάραφα, γλυκινάσιο). Από τους Μυκηναίους φαίνεται πως για την παραγωγή αρωμάτων χρησιμοποιήθηκαν κυρίως η εκχύλισης εν θεμρών ή εν ψυχρώ. Η συχνή αναφορά του ελαιόλαδου στις πινακίδες, μαζί με άλλα αρωματικά συστατικά, δείχνει ότι το λάδι ήταν η περισσότερο χρησιμοποιούμενη ουσία στην παρασκευή των αρωμάτων. Για τις αλοιφές οι πληροφορίες μας είναι από πολύ λίγες. Πινακίδα ωστόσο από τη Πύλο, όπου αναφέρεται ότι στον αρωματοποιό Θευτέστη δόθηκε ποσόστητη αρωματικών υλών για να τις βράσει και να παρασκευάσει αλοιφή, πιστοποιεί ότι οι αλοιφές βράζονταν.

Μια σειρά από αγγεία φαίνεται πως χρησιμοποιήθηκαν ως μυρδούχεια ανάμεσά τους ορισμένοι ψευδόστομοι αμφορείς, ληκύθια, φλασκιά, αλάβαστρα καθώς και αγγεία από υαλόλαδα και φαγεντιανή.

Ψυμύθια ανάλογα μ' αυτά που χρησιμοποιήθηκαν στον αιγυπτιακό και ανατολικό ύχο δέ βρέθηκαν στην κρητομυκηναϊκή περίοδο. Τη χρησιμοποίηση τους από τις Μινωίτισσες και τις Μυκηναίες δόμως βεβαιώνουν με τον καλύτερο τρόπο οι τοιχογραφίες. Χείλια, μάγουσα, νύχια, λαβοί των αφιών βάφονται συνήθως έντονα κόκκινα. Τα μάτια και οι βλεφαρίδες διαγράφονται, κι αυτά έντονα, με μαύρο περίγραμμα από παχύ χρώμα που τα μεγαλώνει και τα κάνει πιο εκφραστικά. Είναι σίγουρο εδώ ότι χρησιμοποίηση του μαλαχίτη και του γαληνίτη που συναντίσαμε στην Αίγυπτο και που η χρήση τους συνέχισκε σε πολύ κατόπινές εποχές.

Από τους χώρους των καλλωπιστρίων — και μάλιστα των ανακτορικών — δεν είναι γνωστά πολ-

λά πράγματα. Φαίνεται όμως πως υπήρχαν τέτοιοι ειδικοί χώροι στα ανάκτορα της Κνωσού, της Ζάκρου και της Πύλου.

Τα αντικείμενα του καλλωπισμού χρησιμοποιήθηκαν σ' όλη τη διάρκεια της εποχής του χαλκού. Η ανεύρεση τους τόσο σε τάφους φτωχικούς όσο και σε πλούσιους, όπως οι βασιλικούς έδειξε ότι ήταν απαραίτητα σ' όλα τα κοινωνικά στρώματα. Ωστόσο ιδιαίτερα πολιτεύτη αντικείμενα διαπιστώθηκαν στις πλουσιότερες ταφές και μπορούμε να φανταστούμε πόσο τέλεια εξοπλισμένα θα ήταν τα γυναικεία αναντορικά καλλωπιστήρια με τους γυαλισμένους μπρούντζινους καθρέφτες και τις σκαλισμένες σε ξύλο ή ελεφαντοκάβαλο λαβές, τα χτενία, τις θαυμάσια κατεργασμένες κοσμηματοθήκες και τις γηρυόντων φιαλίδια με τ' αρώματα και τα ψυμύθια. Με δεξιοτεχνία τα γυναικεία χέρια μεταχειρίζονταν κάθε λογής ψυμύθια για να τονίσουν το κόκκινο των χειλιών και το λευκό του προσώπου. Με σκούρο χρώ-

μα έκαναν πιο μεγάλα και εκφραστικά τα μάτια, ενώ οι τρίχολαβίδες λέπταιναν τη γραμμή των φρυδιών. Και μπορούμε να φανταστούμε τις γυναικείες μορφές που κρατούσαν τούτα τ' αντικείμενα όταν αντικρίζουμε τη Μινωίτισσα «Παριζίδα», τις χαριτωμένες γυναικείες μορφές των θηραϊκών τοιχογραφιών ή την περήφανη μορφή της Μυκηναϊδας που κρατά στο χέρι της περιόδευτο.

Minoan and Mycenaean Information on Beautification

A. Papaeftymiou-Papanthimou

The archaeological research in Minoan palaces, cemeteries and settlements has brought in light a multitude of objects related to beautification. They date from all the phases of the Bronze Age and especially from the Late. Most of these objects have been found in prehistoric cemeteries not because they were exclusively purposed for burial use; but because buried in the earth they were carefully conserved, while those in palaces or houses were either destroyed by natural causes or stolen by humans.

Useful objects during life time they were equally useful in grave to facilitate the "life" of their owners after death.

The rich series of beautification instruments and utensils deriving from the Cretomycenean area displays mirrors, combs, hook-shaped pins, small elegant knives, pyxides, hairpins, razors and minute vases for perfumes, creams and pigments.

Βιβλιογραφία

- Παπαευθυμίου-Παπανθίμου, Α., Σκεύη και σύνεργα του καλλωπισμού στον Κρητομυκηναϊκό χώρο, Θεσσαλονίκη 1979.
Poursat, J.C., Lesivoires mycéniens, Paris 1977.
Palmer, L., The Interpretation of Mycenaean Greek Texts, Oxford 1963.
Wylock, M., La fabrication des parfums à l'époque mycénienne d'après les tablettes FR de Pylos, SMEA XI, σ. 116-133.

Γυναικεία μορφή «Μυκηναϊδα». Στην τοιχογραφία αυτή παρατηρούμε το τονισμένο μάτι, το εκπληκτικό χτένισμα με μπούκλες στο μέτωπο και πλεγμένα μαλλιά που πέφτουν στην πλάτη, ενώ μπροστά από το αφτί πέφτει ένα πλοκάμι μαλλιών.

